

Навчання бібліотекарів основним засадам збереження фондів (з досвіду Національної Бібліотеки у Варшаві)

РОМАНІВ Уляна Степанівна

Реставратор Львівського історичного музею

e-mail: anyalu86@gmail.com

Анотація

У статті розглянуто напрямки навчання польських бібліотекарів за програмою “Консерваторська профілактика бібліотечних фондів”, організованою і проведеною Національною Бібліотекою у Варшаві. Розглянуто основні засади збереження книжкових фондів.

Ключові слова: *навчання, реставрація, консервація, збереження, фонди, бібліотека.*

Abstract

The article “The Basic principles of Collection Preservation Training for Librarians (the Experience of National Library in Warsaw)”, written by U. Romaniv, reviews directions of teaching Polish librarians due to The Conservatory Prevention of library funds program. This program is organized and conducted by the National Library in Warsaw

Keywords: *education, restoration, conservation, preservation funds, library.*

Основне завдання бібліотек – нагромадження, архівація та зберігання інтелектуальної спадщини, яка формує загальнолюдські, історичні та культурні цінності, ідеї національного державотворення. Інформацію, закарбовану у

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні
проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

рукописах, стародруках, графічних документах, аудіовізуальних і електронних носіях, слід зберігати із дотриманням відповідних умов, що забезпечать довговічність та доступність пам'яток користувачам. Ця проблема становить основну тему, розглянуту програмою “Консерваційна профілактика бібліотечних фондів”, вперше організованою і проведеною Національною Бібліотекою у Варшаві 19-20 квітня 2012 року.

Головною метою програми було ознайомлення бібліотекарів із основними причинами пошкодження фондів, а також із необхідними заходами для їх збереження. Учасники навчання мали змогу ознайомитись з обладнанням, матеріалами та побачити реставраційні об'єкти в процесі консервації, відвідавши такі відділи Національної Бібліотеки, як Заклад консервації бібліотечних фондів, Заклад масової консервації бібліотечних фондів, Заклад-лабораторія консервації бібліотечних фондів, Відділ спеціалізованої інтролігаторні, Відділ обмінного запасу та Відділ бібліотечних фондів.

У консерваційних майстернях Національної Бібліотеки намагаються призупинити руйнівні процеси та повернути пошкодженим об'єктам первинний вигляд. Консервації і реставрації підлягають пам'ятки на пергаменті та паперовій основі, зокрема рукописи, стародруки, рисунки, карти, плакати, одиниці збереження музичної спадщини (нотні збірки, платівки) і фотографії [1,с.15]. Процес відновлення складний, клопіткий і нешаблонний, оскільки кожен об'єкт вимагає попередніх спеціальних досліджень (мікробіологічних, фізико-хімічних) і потребує індивідуального підходу. Окрім дезінфекції та дезінсекції, найбільш застосованими охоронними процесами в Національній Бібліотеці є нейтралізація кислотності паперу, зміцнення його структури, заповнення втрат, усунення забруднень і укріплення ослаблених фрагментів об'єктів. Із великою старанністю реконструюють цінні оправи і шиття давніх книг, відтворюючи оригінальну конструкцію та зберігаючи

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

типові ознаки епохи, а навіть конкретної майстерні. Водночас готують детальну фотографічну та описову документації, що фіксують стан об'єктів як до, так і під час та після реставраційного втручання.

Після консервації об'єкти знаходяться у Відділі бібліотечних фондів. Умови зберігання спрямовані на підтримку відновленого стану пам'яток та, в певній мірі, забезпечують їх довговічність. На стан збереження об'єктів впливає багато чинників, зокрема кліматичні умови, доступ і спосіб освітлення, розташування стелажів і самих об'єктів, а також забруднення різного роду, що знаходяться в повітрі чи в структурі паперу тощо. Тому, для забезпечення найкращої охорони бібліотечних фондів, польські колеги пропонують такі умови зберігання [2, с. 20-24]:

- приміщення фондів доцільно розташовувати на першому поверсі будинку з невеликою кількістю вікон (бажано північних). Найбільш непридатними для зберігання є підвальні приміщення та піддашся;
- стіни приміщення необхідно покрити дезінфекційними препаратами, що унеможливить появу плісняви;
- підлоги повинні бути гладкими, без щілин і заглибин, щоб не накопичувалась волога після прибирання;
- для освітлення фондових приміщень слід застосовувати джерела зі штучним, розсіяним промінням, інтенсивністю 50-200 Лк. Відстань між джерелом освітлення і об'єктом збереження не повинна бути меншою, ніж 50 см;
- книжкові стелажі необхідно розміщувати перпендикулярно до вікон чи джерел освітлення. Найкращими вважають металеві стелажі покриті емалевою фарбою, в яких є можливість регулювання висоти полиць у залежності від розмірів об'єктів. Мінімальна відстань від підлоги до нижньої полиці повинна складати не менше 15 см. Стелажі

потрібно встановлювати на відстані 75 см один від одного і відлеглистю від стіни – 25 см;

- температуру в фондових приміщеннях належить підтримувати в межах 14-18^oС з добовими змінами $\pm 1^{\circ}\text{C}$;
- відносну вологість повітря в сховищах варто підтримувати у межах 40-60% з добовим коливанням $\pm 3\%$. Для цього належить забезпечити усі приміщення необхідними приладами для контролю вологісно-температурного режиму та підсушування чи зволоження повітря.

Постійний огляд фондів, оцінка їх стану дозволяє виокремити пошкоджені одиниці збереження та усунути як причини руйнування, так і їх наслідки. Дієвим масштабним заходом є масова нейтралізація фондів, яка дозволяє у великому обсязі книг елімінувати шкідливу кислотність, особливо притаманну для паперу XIX–XX ст. Протягом 2000-2008 років Національна бібліотека брала участь в урядовій програмі “Кислий папір. Рятуння в масовому масштабі польських бібліотечних і архівних фондів” [3, с. 6]. Завдяки цьому в Бібліотеці встановлено та інстальовано два нових устаткування: для нейтралізації кислотності особливо цінних об’єктів /Bookkeeper (США)/ та для нейтралізації окремих аркушів /Neshen (Німеччина)/. Зважаючи на складний стан об’єктів XIX–XX ст., а також величезний об’єм зібрань, які знаходяться під загрозою, Національна бібліотека, маючи новітні технології та обладнання, допомагає рятувати фонди й іншим бібліотекам та архівам. Упродовж року майстерня масової нейтралізації кислотності може опрацювати 500 000 аркушів А4 формату.

Однією з розглянутих тем програми навчання польських бібліотекарів була підготовка об’єктів до експозиції на виставках та організація відповідних (нешкідливих, охоронних) умов. Колеги з Національної бібліотеки наголошують, що експонування бібліотечних об’єктів повинно бути короткотривалим і нечастим, з огляду на безпеку та

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

консерваційні рекомендації [1,с.33]. Раритетні об'єкти не варто виставляти довше трьох місяців, а особливо вразливі до впливу світла і зміни кліматичних умов – бажано експонувати не більше, ніж 25 днів протягом року. Навчання включає і обговорення умов передачі бібліотечних об'єктів на виставки, складання супроводжуючої документації, підготовки експонатів, правила упакування та транспортування, а також доцільнішого й найкращого розташування їх у габльотах.

Особливим акцентом у навчальному проєкті є превентивна консервація. Її перевага полягає у можливості застосування охоронних заходів навіть без втручання консерваторів, оскільки реставраційні роботи зазвичай довготривалі і можуть охопити малу кількість пам'яток. Якщо правильно дотримуватись вище вказаних умов зберігання фондів, то можна уникнути багатьох пошкоджень і досягти належного стану об'єктів. Зауважимо, що руйнування книг відбувається і в результаті поганого розташування фондів. Книги різного формату на полицях спираються одна на одну, в результаті чого відбувається сильна деформація блоків і палітурок чи оправ. Запропонованим вирішенням даної проблеми є розробка папок-контейнерів, які запобігають подібним пошкодженням. Для їх створення застосовують картон без шкідливих наповнювачів та з лужним резервом (10 рН). Виняток складають упакування для фотографій. Додатково виготовляють охоронні футляри, обклеєні в середині бавовняною чи оксамитовою тканиною. Усі матеріали, що мають безпосередній контакт з об'єктом, повинні бути хімічно нейтральні, а використовувані клеї – зі зворотнім ефектом.

Окремі аркуші (рисунок, графічні твори, карти, плакати) найкраще зберігати в горизонтальному положенні. В залежності від ознак і функцій об'єктів, вони можуть бути оправлені в паспарту, вміщені у консерваційну папку чи конверт, а також перекладені аркушами з безкислотного паперу. Двосторонні

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

об'єкти варто оправляти в паспарту методом, так званого, “сухого монтажу”.

Навчання за програмою “Консерваторська профілактика бібліотечних фондів” дозволяє бібліотекарям почерпнути багато потрібної інформації, ознайомлює з сучасними реставраційними та консерваційними можливостями, змінює ставлення до способу збереження пам'яток писемності та друку, а також наголошує на важливість ролі фондоутримувачів у справі збереження нашої спадщини прийдешнім поколінням.

Список використаних джерел:

1. Pasztaleniec-Jarzynska J. Biblioteka Narodowa w Warszawie. Tradycja i współczesność / J. Pasztaleniec-Jarzynska, H. Tchórzewska-Kabata. – Warszawa : wyd-wo Biblioteki Narodowej, 2003. – 64 s.
2. Dudzikowski P. O profilaktyce i zabezpieczaniu materiałów archiwalnych / P. Dudzikowski. – Warszawa : wyd-wo naukowo-techniczne, 2010. – 87 s.
3. Odkwaszanie zbiorów bibliotecznych i archiwalnych w Polsce. Podsumowanie. – Warszawa: wyd-wo Biblioteki Narodowej, 2008. – 110 s.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна